

ARTHUR MILLER OVER BIGAMIE

Het jongste toneelstuk van Arthur Miller, *The Ride Down Mount Morgan* (1991) beleefde eind 1993 zijn Nederlandse creatie in Antwerpen. Het gezelschap Ivonne Lex zorgde voor een voortreffelijke interpretatie van dit interessante stuk.

Wie enigszins vertrouwd is met het werk van Arthur Miller, herkent ook in dit recente stuk de hand van de meester. Thema's als waarheid, verraad, persoonlijke schuld en de relatie zoon-vader zijn ook hier aan de orde. Ook de vorm - expressionistische toetsen en gebruik van flashbacks - sluit aan bij Millers vroeger werk. De toon van *Bergaf*, zoals het stuk heet in de vertaling van Catrien Hermans, is echter veel milder en zelfs enigszins komisch in vergelijking met vroegere bekende werken.

Het gegeven zelf heeft een onmiskenbaar komisch potentiëel. De hoofdfiguur Lyman Felt heeft een ongeval wanneer hij met zijn Porsche in guur weer van Mount Morgan naar beneden rijdt. Hij komt in het hospitaal terecht waar zowel zijn eerste als zijn tweede echtgenote hem komen opzoeken. Het blijkt dat de man, zonder dat de vrouwen van elkaar afwisten, met beiden tegelijk getrouwd was. Een komische, onwaarschijnlijke situatie die echter het uitgangspunt wordt voor een crisis waarin de integriteit van de personages geëxploreerd wordt. De confrontatie met de twee vrouwen wordt ook een confrontatie met zichzelf en met de "leugens" in zijn leven.

In vergelijking met de houding van de man die n.a.v. het hele geval eist dat Lyman zijn ontslag zou geven als lid van de Raad van Bestuur van het bedrijf dat Lyman heeft opgericht, maar die er zelf verschillende minnaressen op nahoudt, kan Lyman's keuze een eerlijke oplossing lijken. Maar zo simpel is het leven natuurlijk niet, want Lyman ziet alles uitsluitend vanuit zijn eigen perspectief. In het stuk kijkt hij ook letterlijk naar zijn eigen situatie.

In een gesprek met zijn juridisch raadgever in het begin van het tweede bedrijf zegt Lyman dat hij misschien wel zelfzuchtig is maar dat hij wel van de waarheid houdt. Een mens kan echter niet tegelijkertijd trouw zijn aan zichzelf en aan anderen, zo argumenteert hij. Daarin schuilt het dilemma, dat hij nooit heeft opgelost. Daardoor kiest deze "Lie-man" voor de leugen. Naar het einde van het stuk wijst Leah, zijn jongere vrouw, hem duidelijk op zijn morele verwarring.

Lyman: Alleen de waarheid is heilig, Leah! - Niets achterhouden!

Leah: Jij bent krankzinnig - jij hield alles achter! - Jij kent werkelijk het verschil niet tussen juist en verkeerd!

Er zijn overigens aanwijzingen in het stuk dat Lyman ook in andere aspecten van zijn leven niet steeds voor de "waarheid" koos. Aan Leah bekent hij dat het zakenleven voor hem slechts een incident was. Zijn echte roeping, die hij niet volgde, lag in de poëzie. En even daarna wordt in een gesprek met Tom allusie gemaakt op een zaakje waarbij Lyman zijn zakenpartner in de luren gelegd heeft of hem heeft doen opdraaien voor valse praktijken.

*Bergaf van A. Miller door Theater Ivonne Lex
Op de foto: Frans Maas en Lut Hannes (foto: Alain Giebens)*

De ambiguïteit van sommige menselijke keuzes blijkt ook uit de flashbacks waar Lyman met vrouw en dochter op safari in Afrika getoond wordt. Lyman lijkt soms gedreven te zijn door een drang naar authentiek en intens leven. De safari zelf is voor zijn vrouw Theo en zijn dochter een heel intense ervaring, vooral van hun gehechtheid aan Lyman. Zij realiseren zich echter op dat ogenblik niet dat hun relatie met hem op valse premissen gebaseerd is.

Het verhaal heeft ook een psychologische dimensie. Zoals de figuur van oom Ben in *Dood van een handelsreiziger* verschijnt hier de figuur van Lymans overleden vader een paar maal op het toneel. Hij herinnert Lyman aan zijn eigen

sterfelijkheid. Ook blijkt hij een autoritaire en seksueel repressieve figuur te zijn.

Misschien verklaart dit tot op zekere hoogte Lymans gerichtheid op het moederlijke type dat zijn eerste vrouw vertegenwoordigt. Het is ook betekenisvol dat "Felt" eigenlijk de naam van zijn moeder is, die Lyman blijkbaar prefereerde. Men kan de twee echtgenoten makkelijk als twee aspecten van de vrouw zien. Theo, zijn andere echtgenote, is immers het moedertype terwijl Leah veeleer de jonge, seksueel aantrekkelijke vrouw vertegenwoordigt.

Millers stuk nodigt uit tot een expressionistische, lichtjes groteske stijl die heel precies gerealiseerd werd door Theater Ivonne Lex. Het toneelbeeld van Hans Van Omme beantwoordde exact aan de aard van het stuk. Met eenvoudige middelen werd een hospitaalkamer gecreëerd. Toch was het geheel lichtjes abstraherend, constructivistisch zelfs, zodat meteen ook ruimte gelaten werd voor droom en fantasie.

Want het stuk is niet alleen handig opgebouwd aan de hand van flashbacks; Miller laat zijn hoofdpersonage ook vanonder het gips en de verbanden uitkruipen om in verbeelde scènes te spelen.

Ook de acteurs speelden in een realistische stijl maar wisten soepel de expressionistische momenten in te schakelen. In het tweede bedrijf bijvoorbeeld verscheen Lyman (Frans Maes) op een bepaald ogenblik omringd door zijn twee vrouwen, die hij als mechanische poppen hanteerde. De twee actrices schakelden hier meteen over op een hoekige, marionetachtige speelstijl. Zo werd de scène een komische, enigszins groteske weergave van Lymans wensdroom.

Frans Maes speelde de figuur van Lyman Felt met een humoristische ondertoon. Hij was een man met gedrevenheid, met "honger" in plaats van gewoonweg "appetijt" zoals Leah het uitdrukt, maar bleef toch wel iets te veel de charmante poseur.

Regisseur Catrien Hermans zorgde voor het juiste evenwicht tussen de verschillende toonaarden die in het drama aanwezig zijn. De komische, milde benadering overheerste maar vertroebelde niet de ernstige, morele thematiek.

Jozef DE VOS

Bergaf van Arthur Miller door Theater Ivonne Lex ging in première in Theater Het Klokhuis te Antwerpen op 20 november 1993. Regie: Catrien Hermans; Toneelbeeld: Hans Van Omme.